

*Олена Миколаївна Макеєва,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
теорії та історії держави і права юридичного факультету
Національного авіаційного університету*

ІНФОРМАЦІЙНА ФУНКЦІЯ ПРАВОВОГО МОНІТОРИНГУ

Постановка проблеми та її актуальність. Сучасні процеси глобалізації, які відбуваються в світі, його інформатизація потребують забезпечення ефективного механізму дії права, охорони та захисту прав людини, зміни ролі права в сучасному суспільстві. Все це обумовлює значний науковий інтерес до вивчення теоретичних аспектів ефективності норм права, розробки практичних рекомендацій з оцінювання їх ефективності за допомогою правового моніторингу, його видів та функцій. В умовах розвитку інформаційно-правового простору особливо актуальним є вивчення з точки зору його прикладного характеру інформаційної функції правового моніторингу. На сьогоднішній час функції правового моніторингу забезпечують політичну, соціальну, економічну сфери суспільства шляхом регулювання та координації відповідних відносин, забезпечують правовий порядок у конкретних сферах діяльності та правову культуру, затверджують права і свободи людини та громадянина. Моніторинг у сфері права мотивований не просто зображенням процесу, а розрахунком на отримання результату. На відміну від статистики та соціологічних опитувань, моніторинг спрямований на виявлення нових можливостей права та забезпечення його ефективності.

Аналіз досліджень і публікацій. У науковій юридичній думці питання правового моніторингу та ефективності законодавства досліджували О. Богачова, Дж. Боуман, О. Зайчук, О. Копиленко, Н. Нижник, Н. Оніщенко, І. Онищук, П. Рабінович А. Ришелюк, І. Терлецька та інші. Також питання правового моніторингу вивчали зарубіжні вчені Ю. Арзамасов, Д. Горохов, І. Жужгов, Я. Наконечний, Н. Толмачова. Проте окремого наукового дослідження інформаційної функції правового моніторингу не приділялося достатньої уваги.

Мета наукової статті полягає в дослідженні сутності та значення інформаційної функції правового моніторингу.

Виклад основного матеріалу. Інформаційна революція, що відбувається в сучасному суспільстві, пов'язана не лише із формуванням і розвитком глобальних інформаційно-телекомунікаційних мереж, а й із докорінною трансформацією життя особистості, суспільства та держави. В інформаційному суспільстві з'являються якісно нові можливості для соціалізації особистості, доступу до накопичених людством знань, реформування державного управління на основі становлення електронного уряду та здійснення інформаційної політики держави з метою забезпечення відкритості й прозорості. Усі ці процеси узагальнюються в соціально-філософських економічних, політичних концептах, загальноприйнятих принципах і нормах міжнародного права, під час формування державної політики.

У сучасних умовах інформаційно-правового розвитку України правовий моніторинг необхідний для реалізації принципу верховенства права, підвищення якості прийнятих політико-правових рішень і транспарентності правотворчої діяльності, зниження рівня суперечливості законодавства, досягнення стабільності правової політики, підвищення рівня правосвідомості та правової культури населення, впорядкування діяльності у сфері законотворчості, забезпечення єдиного правового простору держави й підвищення ефективності правозастосовної практики.

Р. Ієрінг вказував, що право існує для того, щоб реалізуватися. Реалізація – життя, істина й саме право [1, с. 29].

На початку розвитку теорії правового моніторингу його розглядали як процес спостереження та аналізу правових норм та явищ, який передував підготовці висновку експертизи проекту або чинного нормативно-правового акта [2]. На сьогоднішній день переважає думка, що правовий моніторинг є явищем, яке охоплює, зокрема, і правову експертизу нормативно-правових актів як складову [3, с. 56, с. 118].

Як зазначає І. Онищук, правовий моніторинг – це самостійний, спеціальний вид правового контролю та періодичне (постійне) стеження за динамікою й статикою правових відносин і норм,

за взаємозв'язком формалізованої правотворчості та правозастосування, а ще й як інноваційний прагматичний метод отримання знання про якість та ефективність НПА, який поєднує інформаційний (демонстраційний), аналітичний, інтерпретаційний, експертний, прогнозний, системний супровід правотворчості й правозастосування [4, с. 232].

За допомогою правового моніторингу можна вирішити головне завдання, яке полягає в оцінюванні якості та ефективності НПА, прогнозуванні правового регулювання суспільних відносин, визначенні конкретних правових, організаційних, інституційних та інших заходів для його забезпечення. Повномасштабне справджування зазначеної функції створює необхідне становище для реалізації ще й інших функцій правового моніторингу, які забезпечують його вплив на механізм правового регулювання суспільних відносин.

Так, О. Копиленко та О. Богачова звертають увагу на необхідності підвищення ефективності законотворчого процесу шляхом дослідження питань ефективності дії прийнятих законів, а саме шляхом проведення моніторингу чинного законодавства та правозастосовної практики і нормативного закріплення питання оцінки ефективності законодавства як офіційної стадії законотворчого процесу [5, с. 10].

Для визначення сутності функцій правового моніторингу необхідно розглянути поняття «функція» (від лат. *functio* – вчинення, виконання, діяльність), що означає обов'язок, коло діяльності, призначення, роботу, місію, явище, яке залежить від іншого явища, є формою його виявлення і перетворюється відповідно до його змін. У юридичній науці поняття «функція» характеризує соціальну роль держави і права, напрям впливу на суспільство. Застосування структурно-функціонального підходу в юридичній науці було обумовлено, перш за все, системним розумінням феномену права. На початку ХХ століття з'являється теорія функцій права, а структурно-функціональний підхід застосовується у різних юридичних школах. В якості предмета дослідження в рамках структурно-функціонального підходу досліджується право як функціональна система, що складається з нормативних, організаційних, інструментальних та соціальних структурних елементів, що виконують функції, пов'язані з задоволенням потреб людей і урегулювання відносин між ними. Це стало підґрунтям розуміння права через функції, що реалізуються у процесі суспільних відносин.

Серед науковців-юристів немає єдиного підходу до визначення функцій правового моніторингу. На думку Ю. Арзамасова та Я. Наконечного, функції правового моніторингу обумовлені метою та завданнями даного інституту. Системний характер правового моніторингу обумовлює прояв, взаємодію та взаємодоповнення таких його функцій, як: спостережної; контрольної; інформаційної; аналітичної; експериментальної; прогностичної [2, с. 27, 49].

А. Акмалова та Д. Капіцина виділяють наступні: 1) спостереження (відстеження подій), аналіз нормотворення та правозастосування як процесу правильного чи такого, що відхиляється від певних стандартів; 2) інновація – виявлення та поширення позитивного досвіду, в тому числі з використанням експериментів, вироблення рекомендацій для нормотворчості, правозастосування та управління; 3) оптимізація – пошук моделей оцінювання правового регулювання, що знижують адміністративні бар'єри; 4) прогнозування розвитку правових явищ і управління; інформування – демонстрація процесу нормотворчості й правозастосування з певним ступенем транспарентності для законодавців, правозастосовувачів, контрольних органів, громадян; 5) систематизація – впорядкування зв'язків між нормами права, прямого й зворотного зв'язків суб'єктів нормотворення та прямого й зворотного зв'язків суб'єктів нормотворення та правозастосування; 6) критеріалізація – вироблення та коригування критеріїв, необхідних для розробки стандартів і регламентів, оцінювання правового регулювання [6, с. 18-19].

Можна погодитися з класифікацією функцій правового моніторингу, яку подає І. Онищук, який визначає такі функції: спостереження, контрольну, інформаційну, аналітичну, прогностичну, функцію планування діяльності, оціночно-стимулююча функція, експериментальну. До того ж автор називає її самостійний напрямок моніторингової діяльності, слід виділити інформаційну функцію. Інформаційне забезпечення є дуже важливим для всіх видів нормотворення: від законодавчої діяльності до підготовки й прийняття корпоративних правових приписів, та й усіх видів правозастосування [7, с. 18-19].

Зупинимось на дослідженні інформаційної функції правового моніторингу. Термін «інформація» був введений в юридичну науку в кінці 60-х років ХХ ст. у зв'язку зі спробами застосування досягнень кібернетики та теорії інформації для аналізу інформаційно-правових процесів. Вивчен-

ня правової інформації, як одного з різновидів інформації, перші спроби запропонувати визначення поняття «правова інформація» були зроблені в кінці 60-х - 70-х років ХХ ст. Надалі в юридичній літературі з'явилися й інші роботи, що розкривають особливості права як носія інформації, особливості правової інформації, комп'ютерного та інформаційного права. Конституція України проголосила Україну правовою державою, що визнає право як міру свободи і справедливості, виражену в законах, підзаконних актах і практиці реалізації прав і свобод людини, демократії тощо. Розуміння права як найважливішого засобу соціальної інформації, зберігача найрізноманітніших відомостей про явища суспільного життя, разом з вивченням процесів правосвідомості, соціології права, механізму правового впливу – все це дозволило в 70-і рр. ХХ ст. ввести в науковий обіг категорію «інформаційна функція».

У ході здійснення моніторингу віднаходиться різна інформація: про підготовку та обговорення НПА; про експертну оцінку НПА; про вступ НПА в юридичну силу; про застосування НПА державними та муніципальними органами влади. Інформація, отримана в результаті правового моніторингу, повинна зберігатися в базах даних та бути доступна кожному фахівцю, який бере участь у процесі розробки й прийняття НПА, через те, що для правильного прийняття управлінського рішення необхідна інформація про стан об'єкта управління [6, с. 12].

В. Косович вважає, що елементом правового моніторингу може виступати експертиза нормативно-правових актів і явищ, процесів, фактів, пов'язаних з ними, оцінка яких потребує спеціальних знань [7, с. 42].

Як відомо, прямий переклад слова «monitoring» – це «відстеження» та «контроль». Як свідчить міжнародна практика, розбудова правової демократичної держави неможлива без ретельної системи моніторингу дотримання прав людини та оприлюднення його результатів з метою стимулювання суспільства та державних структур до усунення проблем, які були виявлені за допомогою моніторингу. Європейський вектор розвитку України передбачає, в тому числі, й орієнтацію на європейські правові норми. Одним з основних документів Ради Європи є Європейська конвенція з прав людини (офіційна назва – «Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод»), яка вступила в силу в 1953 р. та, із заявами та застереженнями, була ратифікована Україною у 1997 р. Конвенція зобов'язує держави, які її ратифікували, дотримуватися на своїй території основних прав та свобод людини. Реальним дієвим інструментом захисту прав, які декларуються Конвенцією, є Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ). У своїй 6-й статті Конвенція декларує право на справедливий судовий розгляд. Мета судового моніторингу в широкому сенсі – збір достовірних даних про практику здійснення правосуддя для сприяння поточним реформам судової системи та підвищення відповідності встановлених процедур судового розгляду шостої статті Європейської конвенції з прав людини. Одним з важливих завдань моніторингу є широке розповсюдження його результатів. А це є інформаційною функцією правового моніторингу.

Інформаційна функція правового моніторингу тісно пов'язана з інформаційною функцією права. Тим більше, право реалізує інформаційну функцію поряд зі своїми суто юридичними завданнями, набуваючи також інформаційної якості. В цьому знаходить прояв його соціальна природа, здатність впливати на волю, свідомість і психіку людини, реалізуватися через сприйняття людьми.

Інформаційна функція права полягає в інформуванні індивідів про їхні права та обов'язки. І. Антошиною визначено інформаційну функцію права як основну юридичну функцію права, яка діє постійно, без обмеження часових рамок та реалізує себе через інформаційно-правовий вплив на свідомість та волю людей, їх поведінку, забезпечуючи регулятивну, охоронну та виховну дію права [9, с. 4].

Як наголошує Н. М. Оніщенко, реалізація функцій права в інформаційній формі забезпечує доведення до широкого загалу державних дозволів та заборон, інформування про методи, засоби досягнення суспільно корисних цілей. Правова інформованість членів суспільства – необхідна умова функціонування правової системи [10, с. 6].

На підставі зазначених поглядів можна визначити, що інформаційна функція права полягає у доведенні до громадян правової інформації, впливає на правосвідомість особи, сприяє формуванню інформаційно-правової культури особи. А правовий моніторинг розглядається як система інформаційних спостережень, що дає можливість аналізувати і оцінювати: результати законопроектної діяльності (правотворчий процес); якість нормативних правових актів, прийнятих тим чи іншим правотворчим органом відповідно до наданої йому правотворчої компетенції; ефективність практичної дії нормативно-правових актів, їх реалізації (правозастосовний процес).

Висновки. Отже, інформаційна функція правового моніторингу є механізмом контролю за збором, аналізом та узагальненням інформації про стан законодавства; системою спостережень з метою аналізу й оцінювання якості НПА, їх ефективності. Інформаційна функція забезпечує інформаційні спостереження; інформаційно-оцінні дії з метою комплексної оцінки форм, змісту й реалізації НПА. Реалізація даної функції забезпечується діяльністю державних органів, що передбачає систематичне узагальнення та систематизацію правової інформації; алгоритмом дій щодо визначення пріоритетів, планування, методів збору інформації, перехресної перевірки інформації, звітності, аналізу інформації.

Список використаних джерел

1. *Иеринг Р. Ф.* Юридическая техника : сб. / Р. ф. Иеринг; сост. А. В. Поляков. – М. : Статут, 2008. – 230 с.
2. *Арзамасов Ю. Г.* Мониторинг в правотворчестве: теория и методология / Ю. Г. Арзамасов, Я. Е. Наконечный. – М. : Изд-во МГТУ им. Н. Э. Баумана, 2009. – 196 с.
3. *Арзамасов Ю. Г.* Концепция мониторинга нормативных правовых актов / Ю. Г. Арзамасов, Я. Е. Наконечный. – М. : Юрлитинформ, 2011. – 208 с.
4. *Онищук І. І.* Правовий моніторинг: теоретичні та прикладні засади : дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.01; Національна академія внутрішніх справ. – К., 2012. – 554 с.
5. *Копиленко О. Л.* Законотворчий процес: стан та шляхи вдосконалення / О. Л. Копиленко, О. В. Богачова // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2010. – № 1. – С. 5-14.
6. *Акмалова А. А.* Мониторинг как вид правового контроля / А. А. Акмалова, Д. В. Капицына // *Ars administrandi* (Искусство управления). – 2013. – № 2. – С. 13-26.
7. *Онищук І. І.* Функції правового моніторингу / І. І. Онищук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2015. – Серія ПРАВО. Випуск 32. Том 1. – С. 613.
8. *Косович В. М.* Правовий моніторинг як засіб вдосконалення нормативно-правових актів в Україні // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 3. – С. 31-44.
9. *Антошина І. В.* Інформаційна функція українського права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / І. В. Антошина. – Одеса, 2015. – 21 с.
10. *Оніщенко Н. М.* Деякі підходи до вивчення комунікативних властивостей права / Н. М. Оніщенко // Комунікація: Науково-практичний збірник. – 2013. – № 3. – С. 9-13.

Макеєва О. М. Інформаційна функція правового моніторингу

У статті досліджуються теоретико-правові аспекти інформаційної функції правового моніторингу. Зазначено, що правовий моніторинг розглядається як система інформаційних спостережень, що дає можливість аналізувати і оцінювати: результати законопроектної діяльності (правотворчий процес); якість нормативних правових актів, прийнятих правотворчим органом відповідно до наданої йому правотворчої компетенції; ефективність практичної дії нормативно-правових актів, їх реалізації (правозастосовний процес). Доведено, що інформаційна функція правового моніторингу є механізмом контролю за збором, аналізом та узагальненням інформації про стан законодавства; системою спостережень з метою аналізу й оцінювання якості НПА, забезпечення їх ефективності.

Ключові слова: правовий моніторинг, функція, інформаційна функція, ефективність законодавства, нормативно-правові акти, інформаційне суспільство.

Makeyeva O. M. Information function of legal monitoring

In today's conditions of information and legal development of Ukraine, legal monitoring is necessary for the implementation of the rule of law principle, improving the quality of political and legal decisions and transparency of law-making activity, reducing the level of contradictory legislation, achieving the stability of legal policy, raising the level of legal awareness and legal culture of the population, streamlining activities in the field of lawmaking, ensuring a unified legal space of the state and increasing the effectiveness of law enforcement practices. With the help of legal monitoring, one can solve the main task, which is to assess the quality and effectiveness of the NPA, predict the legal regulation of social relations, determine the specific legal, organizational, institutional and other measures to ensure it. Full-scale enforcement of this function creates the necessary situation for the implementation of other functions of legal monitoring, which ensure its influence on the mechanism of legal regulation of social relations.

The article deals with the theoretical and legal aspects of the information function of legal monitoring. It is noted that legal monitoring is considered as a system of information observation, which makes it possible to analyze and evaluate: the results of legislative activity (law-making process); the quality of normative legal acts adopted by one or another law-making body in accordance with the law-making competence granted to it; effectiveness of practical action of normative legal acts, their implementation (law enforcement process). It is proved that the information function of legal monitoring is the mechanism of control over the collection, analysis and generalization of information on the status of legislation; a system

of observations for the purpose of analysis and evaluation of the quality of NSA, their effectiveness. The implementation of this function is ensured by the activities of state bodies, which involves the systematic generalization and systematization of legal information; the algorithm of action for determining priorities, planning, methods of information gathering, cross-checking information, reporting, information analysis.

Key words: legal monitoring, information function, efficiency of legislation, normative legal acts, information society.

DOI: 10.33.66.3/2524-017X-2019-10-176-180

УДК 340

*Михайло Андрійович Марченко,
аспірант відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
ім. В.М. Корецького НАН України*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВА НА ПОВАГУ ДО ЛЮДСЬКОЇ ГІДНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ПРАВОВИХ СИСТЕМАХ (ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Постановка проблеми. Демократична та правова держава відповідає перед громадянами за свою діяльність. Саме тому питання верховенства права, захисту та поваги до основоположних прав і свобод людини, зокрема її честі та гідності є одним із найголовніших питань, як внутрішньої, так і зовнішньої політики будь-якої розвиненої країни.

Як зазначає Н. Оніщенко, демократична державна влада – це постійний партнер особи, що самовдосконалюється. Вона дієвий і активний прибічник свободи, фізичного і культурного розвитку людини. Ось чому, розглядаючи взаємозв'язок держави, права і свободи особи, необхідно зазначити, що існують права і свободи, які в жодному разі не можуть обмежуватися – це природні права і свободи людини [1, с.72]. Основний зміст багатьох юридичних гарантій свободи полягає в забезпеченні необхідних умов для нормального життя та активної діяльності громадян у суспільстві, у зв'язку із чим непересічного значення набуває нормативно-правове закріплення права на повагу до людської честі та гідності, а також налагодження дієвих механізмів правового реагування на порушення змісту та суті зазначеного права.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В українській правовій думці проблематиці розвитку та становлення, захисту та нормативно-правового закріплення прав і свобод людини, а також честі та гідності особи присвячено низку наукових праць. Проте стан дослідження вказаної проблематики, на жаль, є значною мірою віддзеркаленням реальної картини із практичної реалізації вказаного права, тому актуальність досліджень у цій сфері залишається поза сумнівом, через що потребує додаткового розгляду та деталізації. Втім, необхідно віддати належне попереднім напрацюванням, хочемо зазначити, що цією проблематикою в різні часи займалися: Н. Кузнецова, Н. Оніщенко, О. Петришин, О. Скрипнюк, С. Стеценко, С. Шевчук, Ю. Шемшученко, О. Ющик тощо.

Мета статті полягає у порівняльно-правовому аналізі нормативно-правового закріплення, одного із основоположних компонентів комплексу прав і свобод людини – права на повагу до людської гідності, як у європейському правовому просторі, так і вітчизняному, зокрема, надання пропозицій щодо вдосконалення механізму захисту вищезазначеного природного та невід'ємного права особи.

Нормативно-правове закріплення права на повагу до честі і гідності людини затверджено на рівні усіх основних міжнародних нормативно-правових актів. Зміст вказаного права полягає у встановленій забороні на вчинення будь-яких дій, пов'язаних із приниженням гідності, неправомірним поведінням чи неспівмірним покаранням.

Так, науковець В. Розвадовський стверджує, що недоторканність гідності та честі людини є особистим немайновим благом, яке є невіддільним від особистості і яким певний індивід наділений від народження [4, с. 80].